

Mrika LIMANI-MYRTAJ

**DY VËZHGIME DOKUMENTARE MBI ANTISEMITIZMIN NË
SERBI, 1939-1940**

Gjendja e hebrenjve

Qershor, 1939

Pozita e hebrenjve vendas në Jugosllavi është akoma e kënaqshme edhe sot. Është e qartë se qeveria aktuale dëshiron që sinqerisht të shmangë të gjitha masat kundër hebrenjve jugosllavë. Anëtarët e qeverisë na kanë njoftuar vazhdimisht se qeveria nuk ka ndërmend të miratojë një ligj diskriminues për hebrenjtë, kështu duke u siguruar që hebrenjtë jugosllavë mund të shpresojnë që do të mund t'i gëzojnë barazitë e plota edhe në të ardhmen. Për sa kohë që qeveria jugosllave mund të mbajë pavarësinë e saj të plotë nga përpjekjet e huaja për ndikim, hebrenjtë e vendit nuk duhet të kenë asgjë serioze për t'u frikësuar; ashtu siç janë gjërat sot pas zgjerimit territorial të Rajhut të Tretë, i cili bëri që Jugosllavia të përqafohej nga dy fuqitë e Boshtit, përpjekjet e tilla për të ndikuar në politikën e brendshme duhet të presin akoma. Varësia ekonomike e Jugosllavisë nga fuqitë e Boshtit çon në kontrata ekonomike që gjithashtu mund të përmbajnë dispozita të pafavorshme për hebrenjtë. Megjithatë, përderisa qeveria jugosllave të paktën t'i përmbahet vijës së neutralitetit të pakufizuar, të cilin ajo po e ndjek aktualisht përkundër presionit të madh, vështirë se mund të frikësohet se do të lejojë që të ndikohet drejtpërdrejt në çështjen e hebrenjve.

Një shenjë që vërehet është se linjat e mendimit antisemitik tashmë kanë gjetur rrugën e tyre, qëkur filloi zbatimi i regjistrimit të pasurive të të gjitha pakicave, përfshirë edhe ato hebraike. Në pyetësor u vu re se jo vetëm anëtarët e bashkësisë fetare hebraike, por edhe të gjithë hebrenjtë e pagëzuar duhej të konsideroheshin si hebrenj, dhe se jo vetëm hebrenjtë e huaj, por edhe të gjithë hebrenjtë me kombësi jugosllave duhej të deklaroheshin pronë e tyre. Agjencitë përkatëse qeveritare kanë siguruar, megjithatë se këto dispozita nuk duhet të shihen si antihebraike.

Hebrenjtë e huaj në Jugosllavi

Autoritetet jugosllave mbajnë një qëndrim plotësisht negativ ndaj hebrenjve të huaj në Jugosllavi, përveç nëse ata kanë nënshtetësi franceze, angleze ose amerikane. Të gjithë hebrenjtë e huaj rrezikojnë të largohen nga vendi, edhe nëse ata kanë jetuar në vend për dekada të tëra; vështirësitë më të mëdha bëhen edhe për udhëtarët dhe biznesmenët.

Në Jugosllavi ka rreth 350 familje me rreth 1 500 anëtarë të familjes që kanë jetuar në këtë vend për më shumë se dhjetë vjet dhe që kanë përmbushur kështu kushtet paraprake për marrjen e shtetësisë të përcaktuar në Ligjin për Shtetësinë. Kushdo që aplikon për nënshtetësinë jugosllave duhet të dëshmojë se ka marrë lirin nga shtetësia e mëparshme. Në shumë raste kjo i ka vënë familjet në një situatë jashtëzakonisht të vështirë. Pasi refuzuan natyralizimin, ata u bënë pa shtetësi dhe u përballën me masa të rrepta dëbimi pamundësinë e marrjes së një leje hyrjeje për cilindo vend tjetër pa pasaportë. Janë bërë të njohura raste ku hebrenjtë të cilët kanë qenë rezidentë në vend për 20 vjet, apo edhe më gjatë, kanë humbur lejen e qëndrimit në këtë mënyrë.

Të gjithë hebrenjtë që konsideroheshin emigrantë para vitit 1921, ishin deri më tani të barabartë me popullsinë vendore në aspektin e ligjit të punës dhe profesionit. Ata morën dokumente identifikimi një herë, që ishin përgjithmonë të vlefshme dhe ishin në gjendje të punonin të pashqetësuar në tregti dhe industri. Sot, si të gjithë hebrenjtë e tjerë të huaj, ata kërcënohen me identifikim. Situata e hebrenjve, të cilët erdhën në vend vetëm pas vitit 1921, apo edhe pas vitit 1933, është edhe më e vështirë.

60-70 familje mbërritën gjatë 1933/34 (sot vetëm 10-15 kanë mbetur në vend). Sipërmarrjet e tyre kanë qenë të pasuksesshme, paratë e tyre janë humbur dhe shumica janë detyruar të largohen nga vendi pothuajse si lypës. Këta emigrantë ishin në gjendje të qëndronin në vend vetëm për një vit pa ndonjë rekomandim të veçantë, pas së cilës u bë jashtëzakonisht e vështirë marrja e lejeve të qëndrimit. Emigrantët që sot janë ende në vend, nuk kanë hyrë ilegalisht deri në vitin 1938, dhe nëse zbulohen, duhet të përballen me dënimet më të rënda. Nëse njëri nga këta njerëz fatkeq kapet, ai do të arrestohet dhe do të trajtohet si një kriminel i zakonshëm. Asnjë përjashtim nuk bëhet, pavarësisht nëse janë profesorë universiteti, mjekë, rabinë, kantorë, tregtarë, punonjës apo zejtarë. Edhe të afërmit e qytetarëve jugosllavë që ende jetojnë në Gjermani, Austri ose Çekosllovakia, sot nuk marrin leje hyrjeje.

Anëtari i Ekzekutivit të JWK (?), Rev. M.L. Perlzweig, vizitoi jugosllavët në qershor të atij viti dhe u prit nga kryeministri Cvetkovitch; ai gjithashtu kreu disa negociata me zyrtarë të lartë të Ministrisë së Jashtme. Lidhur me qëndrimin e hebrenjve jugosllavë, kryeministri deklaroi se asnjë legjislacion antihebraik nuk do të miratohej nën qeverinë aktuale. Sa i përket masave kundër hebrenjve të huaj në Jugosllavi, ato nuk mund të revokohen; megjithatë, si kryeministri ashtu edhe zyrtarët e Ministrisë së Jashtme treguan se rastet individuale do të shqyrtoheshin me dashamirësi dhe se masat do të zbatoheshin me masën më të butë të mundshme. Në lidhje me kushtet brenda bashkësisë hebraike dhe zhvillimin e popullsisë së saj, nuk ka pasur ndryshime që nga raporti i dhjetorit 1938.¹

99% e industrisë së filmit është në duart e hebrenjve Vreme, 20.10.1940

Hebrenjve nuk u pëlqen të jetojnë në një mjedis hebre, në vendet ku ka shumë hebrenj, sepse duhet të ketë edhe hebrenj të varfër edhe në ato vende. Dhe hebrenjtë thjesht nuk duan të jenë të varfër. Gjithashtu duan të bëjnë të gjithë punën, thjesht jo një punë që nuk i çon ata përpara. Më 1918, ky mentalitet hebre na përshëndeti me disa mijëra hebrenj, të cilët vunë re me një nuhatje të jashtëzakonshme për depërtim, që shteti i Serbisë-Kroacisë-Sllovenisë ka bukë për të gjithë. Ata gjithashtu kanë nuhatur se njerëzit luftëtarë të lodhur kanë nevojë për argëtim, dhe nxituan t'u jepnin një gjë të tillë. Shumëllojshmëria ka dalë në çdo faqe: ky art është shumë i favorshëm, si për mënyrën hebreje të punuarit, ashtu edhe për mënyrat e tyre të pasurimit.

Kudo në këto kompani filmimi, këto institucione janë shfaqur për përkthimin dhe shpërndarjen e filmave të huaj. Selia e këtyre kompanive ishte në Zagreb. Dhjetë vjet më parë, Beogradi kishte vetëm një kompani filmi dhe kjo ishte në duart e serbëve. Në Zagreb ishin disa dhe të gjitha këto, pa përjashtim, ishin në duart e emigrantëve hebrenj, shpesh në duart e hebrenjve që nuk ishin as shtetasit tanë. Në atë kohë, pothuajse e gjithë industria e filmit evropian (përfshirë atë amerikan) ishte në duart e hebrenjve, kështu që të gjitha përpjekjet për të pasur filma të huaj me kualitet më të mirë, ishin të kota. Shoqatat e huaja hebraike shpesh huazonin filma për kompanitë tona, por vetëm kur ishin në duart e hebrenjve. Askush nga njerëzit tanë që u përpoqën të kishin përfaqësues të kompanive të filmit

¹ Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, NS 15, sig. 670, f 1-2. Origjinali në gjermanisht, përkthyer nga Mrika Limani-Myrtaj.

në vendin tonë, nuk mund të ecnin përpara, sepse ata duhej të paguanin gjithçka në para dhe për këtë ishte e nevojshme një kapital i pamasë. Si rezultat, hebrenjtë vazhdojnë të mbizotërojnë sot në tregun tonë të filmit.

Në Beograd, vetëm një nga kompanitë e filmit është në duart e Serbisë. Të gjithë të tjerët janë hebre. Në Zagreb, të gjitha kompanitë e filmit janë ose në duart hebraike, ose me udhëheqësi nga hebrenjtë, që do të thotë se 99% e kompanive të filmave në vendin tonë kanë hebrenj në mesin e tyre. Në këtë mënyrë, hebrenjtë na shërbejnë filmat që ata dëshirojnë.²

² Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde, NS 5/VI, sig. 29098, faqe 50, '99 der Filmunternehmen sind in jüdischen Händen'. Origjinali në gjermanisht, përkthyer nga Mrika Limani-Myrtaj.

RECENSIONE

